

RECENSIES

MODERNE CONTEXT VAN DE MUZIEK

Jaap Kruihof, *Geen dier jankt zo ongenadig als de mens*, Antwerpen-Baarn, Hadewijch, 1997, 207 blz., 690 Bfr., ISBN 90 5240 423 2

Jaap Kruihof is een filosoof met een grote muziekcultuur die hij al te lang slechts binnenkamers heeft beoefend. In het begin van zijn intellectuele loopbaan schreef hij wel voor een muziekencyclopedie enkele artikelen over muziek en later gaf hij heel sporadisch enkele lezingen over het zelfde thema; ook in het persoonlijk gesprek had hij het graag over bewonderde componisten en nog liever over de structuur van bepaalde muziekstukken die hij goed kende en, als het pianocomposities betrof, had ingestudeerd, want – en dat mag men niet vergeten – Kruihof is een niet van talent gespeende pianist en orgelist. Pas de jongste tien jaar is Kruihof meer en meer over muziek beginnen spreken en schrijven. Nu hij, sedert zijn emeritaat, een cursus muzieksociologie aan het Vlaamse Conservatorium van Antwerpen doceert, kan hij zich op zijn meer dan amateuristische liefhebberij concentreren. Het belangrijkste resultaat is het eerste deel van een gepland tweeluik; het heeft de eigenaardige titel meegekregen: *Geen dier jankt zo ongenadig als de mens*. Het bevat een muzieksociologische benadering met vragen als: wat is muziek als specifiek verschijnsel, als proces, in een context gevat, en als voorwerp van reflectie en waardering? Hieraan verbindt de auteur een historisch-sociologische analyse, die samen met de daaropvolgende economische en politieke beschouwingen de kern van het boek vormen. Kruihof sluit zijn studie af met een filosofische benadering, waarin hij bredere verbanden en perspectieven behandelt. Wie iets meer over de muziek zelf wil vernemen, zal op het tweede deel moeten wachten. In die latere publicatie komen de volgende onderwerpen aan bod: de functies van de muziek, de muziekgenres, de sociale status van de musicus en de muzikale beoordeling en waardering, wat de auteur eigenlijk het meest interesseert – de eigenlijke muziekesthetica.

Zoals in Kruihofs meeste geschriften werkt hij naar het model van de ruime algemene context waaruit hij het meer specifieke haalt. Ook hier vertrekt hij van een classificatie van geluidswerelden, waaruit hij de muziek en vervolgens de westerse muziek licht. Aan die westerse muziek besteedt hij de meeste aandacht. Opnieuw vertrekt hij van een ruim maatschappelijk, zelfs mondiaal kader om daarna de economische, politieke en filosofisch-ideologische factoren uit te werken. De lezer krijgt dus een grote dosis socio-politieke theorie te verwerken om de plaats van de muziek in de westerse wereld te be-

grijpen. Daarbij zal hij vlug opmerken dat Kruithof zich niet vrijblijvend wenst op te stellen, maar dat hij met nadruk een normatieve sociologie hanteert en eigenlijk vaak moraliseert. De inhoudstafel en de schema's lijken op het eerste oog fenomenologisch zake-lijk en afstandelijk, maar bij nader toezien is het boek zeer waardegeladen. Kruithof is een sociaal bewogen man voor wie niet alles wat zich in de geluids- en muziekwereld afspeelt, aanvaardbaar is. Hij pleit daarom voor strenge wetten en reglementen en meer controle, want de geluidshinder is te manifest geworden en het muzikale raakt verloederd. "Stilte is een onbetaalbaar goed waarvan elk mens moet kunnen genieten. Nergens iets horen geeft een paradijselijk gevoel waarop iedereen recht heeft. (...) Kinderen moet je leren tijdig hun radio af te zetten. Winkelstraten zonder luidsprekers: het kan. En cafés met geroezemoes zonder sonore omlijsting. Zet die band af, smilende dame van het vliegveld, warenhuis of restaurant. Ongevraagde muziek moeten slikken in de trein, op je werk, in de kroeg: je wordt gek van die opdringerigheid. Ze presenteren klanken die je niet hoeft te beluisteren, maar horen doe je ze. Onderga het als een willoos dier, je koopt en eet meer en vliegt lekkerder zonder te weten waarom. Muziek waarnaar je niet hoeft te luisteren, is een bijna satanisch idee. (...) Muziek kan minder onschuldig zijn dan je denkt. Een bekende muziekfirma is Musac, de fabrikant van muziek voor hotels, restaurants, warenhuizen, metro's, vliegvelden en ziekenhuizen. Weinig hoge tonen, geen duidelijke vocale momenten, geen herkenbare melodieën, alles op het ritme van een trage hartslag. Een arm, overbesnoeid akoestisch landschap. Die *entartete Musik* moet elke bezoeker slikken. De bedoeling is hem te sussen, in een zalige maar apathische sfeer te dompelen. Het nietszeggende als voorbeeld en hoe het hoort" (pp. 25-26). Dit wat lange citaat illustreert Kruithofs mening en verontwaardiging die de ondertoon van het hele boek vormen. Natuurlijk is er een essentieel motief: in deze context van auditieve vervuiling is een onbevangen voor iedereen toegankelijke feitelijke muziekesthetiek onmogelijk. Daarom is dit boek een lange aanklacht, die – helaas – alleen de al overtuigden zal overtuigen.

Dit boek is niet uitsluitend een aanklacht. Kruithof geeft zijn lezers ook een historische schets mee van de muziek als object van kennen en waarderen en van de verschillende muziekgenres die naar gelang de algemene maatschappelijke ontwikkeling domineren of in verval geraken. In dit perspectief toont hij aan hoe de muziek van de adel en van de clerus tijdens Middeleeuwen, Renaissance, Barok en classicisme zich kunnen standhouden en in de negentiende eeuw verzwakken of verdwijnen. Dit, terwijl de burgerij als milieu in toenemende mate greep krijgt op de muziek die in het laatste kwart van de twintigste eeuw in de cultuur van de lagere middle-class opgaat: "De lichte muziek is vooral in trek bij de lagere middenklasse en het proletariaat. Ook veel nouveaux riches, zonder muzikale ontwikkeling, zijn geïnteresseerde afnemers. Dat publiek slikt en apprecieert zonder problemen rock, filmmuziek, chansons, schlagers, zelfs Musac" (p. 126). *De amerikanisering* is manifest; daarmee bedoelt Kruithof de op Amerikaanse leest geschoeide commercialisering en vereenvoudiging van die muziek die het gemakkelijkst verspreid-

baar en verkoopbaar is, en dit ten koste van de klassieke muziek en de authentieke jazz.

In het laatste hoofdstuk(je) herneemt Kruithof filosofische standpunten die hij al uitvoeriger in ander werk heeft gepubliceerd: het betreft zijn afkeuring van het antropocentrisme en van het subjectivisme, de onderkenning van religiositeit en tenslotte een korte toelichting bij de vreemde titel van het boek. De auteur hekelt hier een 'postmoderne antropologie' die het zelfbeklag van de verwende westerse mens ideologisch zou rechtvaardigen. Dit zou het resultaat van antropocentrisme en subjectivisme zijn, van de mens die narcistisch zijn kwetsbaarheid koestert. Kruithof zoekt niet te nuanceren wanneer hij hieraan verbindt: "Het is bovenal een arrogante filosofie. Degene die de wereld vernielt is toch zo beklagenswaardig. Hij verwent zichzelf steeds meer en is zo'n arme sukkel. Er zijn toch mensen die zeer positieve verhoudingen met anderen opbouwen en weten wat een diepe satisfactie is? Neen, dat kan niet. Progressieve vernieuwers zijn naïef, het menselijk bestaan is onverbeterbaar. De echte problemen zijn onoplosbaar. De destructie tot het diepste niveau. Gejank is een consumptieartikel geworden. Sommigen vluchten in het hedonisme van 'pluk de dag', anderen worden cynici. Reactionairen gebruiken de onmacht van de mens om de redding van weleer – God, kerk en traditie – weer te voorschijn te toveren. 't Is een verwerpelijke combinatie van zelfbeklag (zelfverheerlijking) en gelatenheid (nihilisme)" (p. 207). Dit zou de achtergrond van een muziekopvatting zijn die bij de laatromantiek aansluit, "dat ingewikkelde gedreun, dat etaleren van menselijk zelfbeklag" (p. 206). Kruithof dacht dat de mensen dat gezeur vroeg of laat wel eens zouden moe worden, echter: "Ze werden de laat-romantiek beu, maar niet het gejank. Vanaf de jaren zestig werd het geweeklaag op radio en televisie een besmettelijke ziekte die door het overgrote deel van het publiek zonder morren werd geaccepteerd. Nooit tevoren werd de mensheid door zo'n lawine van muzikaal gejammer geteisterd" (p. 206). En dit staat in een schril en schrijnend contrast met de ellende van de wereld die door de jankende wereld wordt uitgebuit.

Kruithof kan gelijk hebben, alleen is mij niet duidelijk waarom de mens dan als een jankend *dier* moet doorgaan. Hoe slecht of inauthentiek sommige muziek ook moge zijn, maar in hun musiceren, programmeren en luisteren zijn de mensen juist mensen en geen dieren. Sommige dieren lijken als mensen te janken, maar dan kennen we dieren metaforisch iets toe, wat alleen maar menselijk kan zijn.

Jacques DE VISSCHER